

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פוזרניץ שליט"א
(רעוא דרעוין
פרשת צו - הגדול תשפ"ז
ביהמ"ד באר ישראל)

גיליון כ"ד
פר' צו-הגדול
תשפ"ז

אם על תודה יקריבנו

יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ♦ קרבן תודה וארבעה בנים

פרשת תודה - הכנה להודאת הנאולה

ובעומק הדבר יש לומר, כי בדווקא נקבע לקרוא בתורה על ענין קרבן תודה קודם חג הפסח, כהכנה לליל הסדר, הלילה הכי מיוחד בשנה, הלילה הכי נפלא בשנה, הלילה שכל פמליה של מעלה מחכים לזמן זה, שבו ישבו בני ישראל ויספרו בסיפור יציאת מצרים - בשבחו של הקדוש ברוך הוא בהלל והודאה. כי זהו הזמן הנכון להכנה להודאה. משום כך קוראים בשבת הגדול על אודות קרבן תודה, כדי להתעמק בענין התודה.

קשר זה שבין חג הפסח להקרבת התודה, נמצא גם בדברי רבינו המהר"ל, בספרו 'נתיבות עולם' (נתיב גמילות חסדים פרק ד). בדבריו עומד שם על כך שבקרבן תודה מביאים כאמור ארבעים חלות, אשר יש בהן חמץ ומצה, ויש בה משום התאחדות על ידי שני ניגודים והפכים המשלימים זה את זה. אם כן אף אנו נאמר שדבר זה מזכיר את איסור אכילת חמץ בפסח, אשר הותר כל ימות השנה. נמצא שכל השנה כולה בלולה מחמץ ומצה, כקרבן תודה.

מצה - מאכל הרפואה

וכבר הקשו בדומה לזה בזוהר הקדוש (ח"ב קפג). על מצות הקרבת שתי הלחם שגם הן באות חמץ, הכיצד יתכן שהותר החמץ אחר הפסח, והלא אם יש בחמץ חיסרון ומזיק הוא לגוף הישראלי ולנפשו, היאך שוב אינו מזיק לו אחר ימות החג?
ותירצו שם, כי אותו 'מיכלא דאסוותא' - מאכל הרפואה שהוא המצה, אינו נצרך אלא לחולים בנפשיותם. אך לאחר שנרפאו ישראל בימי הפסח, יכולים לאכול גם חמץ ושוב לא זיק להם.
ומעתה יתבאר היטב מפני מה דווקא בקרבן תודה יש לצרף את המצה יחד עם החמץ, כי חג הפסח כל כולו הודאה, ובשעת הודאה יש להזכיר את ימי הפסח ולצרף את רפואת מאכלי הפסח.

מנין ארבעה בליל הסדר כנגד ארבעה הצריכים להודות

והנה, רמז מופלא נוסף נוכל לומר בחיבור בין קרבן תודה לחג הפסח. הנה כבר הבאנו כי ארבעה הם החייבים להודות, וידוע (ראה טור ושלחן ערוך אורח חיים סי' ריט ס"א) שנרמזו בתפילה, 'וכל החיים יודוך סלה', 'חיים' ראשי תיבות 'חולה, יסורים, ים, מדבר'.
והנה, גם בליל הסדר נמצא המספר ארבע כמה וכמה פעמים; בהגדה - כנגד ארבעה בנים דיברה תורה, ארבע קושיות, ארבע כוסות, ארבע לשונות של גאולה. וכמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה פח ה; ירושלמי פסחים פרק י הלכה א): "מכאן קבעו חכמים ארבע כוסות של לילי פסח, אמר רב הונא בשם ר' בנייה, כנגד ארבע גאולות שנאמרו במצרים, והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתיו". [ובראב"ד (תשובות

ראו מעשי ה' ונפלאותיו במצולה עד שהגיעו למחוז חפצם; הולכי מדבריות בשימון דרך אשר לא מצאו עיר מושב, ועברו את סכנות המדבר על גמלים או חמורים, ברעב ובצמא, וניצלו משודדים ושאר סכנות; אסירי עני וברזל היושבים חבושים בבית האסורים, וה' ניתק מוסרותיהם; וחולים אשר הגיעו עד שערי מוות, וה' שלח דברו ורפאם, ומילטם משחיתותם.

על כל אלו נאמר (פסוקים כא-כב): "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם: ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו בְּרִנָּה". הרי מפורש, כי אחר הישועה מחוייבים להקריב זבחי תודה ולהודות לה' על נפלאותיו.

פרסום תנס כריבוי הלחם ומיעוט זמן האכילה

והנה, בטעם הדבר שיש להביא ריבוי כה גדול של לחמי תודה, כתב הספורנו כאן כי "ברבות הלחם יתפרסם הנס לאוכלים רבים". ובדומה לזה כתב האברבנאל כאן לבאר מה טעם אינו נאכל לשני ימים, אלא יאכל כולו ביום אחד, ובזה יצטרך להזמין קהל רב להודאתו.

מי הם החייבים בקרבן?

בדברי רבינו בחיי (לעיל 1 ב) נמצא דבר מופלא, כי גם חתן וכלה צריכים להביא קרבן תודה, להודות לה' על שזכו להינשא, אף שלא ניצלו מצרה כלל, וכן הוא בשאר שמחות.
שיטות נוספות בגדרי חיוב קרבן תודה מצינו בדברי הראשונים. הרד"ק (ספר השורשים ערך 'דה') כתב כי כל החפץ לשוב בתשובה - עליו להביא קרבן תודה. ובדברי הרמב"ם (ראה פרק ט מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ה) משמע שכל הרוצה בכך יכול להתנדב ולהביא קרבן תודה. וכך לכאורה נראה מנוסח ה'קרבנות' שנהגו לומר בכל בוקר, כי אחר קריאת כל אחת מפרשיות הקרבנות הכתובות בתורה, ואחר ששונים משניותיה, ואמרים 'הי רצון' השייך לקרבן זה. והנה בחטאת ואשם שאינו באות בנדבה, אמרים: "הי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו, אם נתתיבתי חטאת ושתאה אמיכה זו מִקְרָה לִפְנֵיךָ פָּאָלוּ הַקִּרְבָּתִי חֲטָאת". וכן בדומה לזה באשם. לעומת זאת בעולה ושלמים אמרים "הי רצון פָּאָלוּ הַקִּרְבָּתִי עוֹלָה", כיון שבאות בנדבה. והנה, אחר אמירת קרבן תודה אמרים "הי רצון פָּאָלוּ הַקִּרְבָּתִי תוֹנְהָ", כנוסח עולה ושלמים, משמע שבאה בנדבה כמות גם אם לא נתחייב להודות ולא נעשה לו נס.

אולם עיקר דברי רוב המפרשים כפי הנראה מדברי חז"ל (ברכות שם), שארבעה שנתפרטו מעלה הם לבדם חייבים להודות ולהביא קרבן. ומבטשים אנו להבין, במה נתייחדה מעלת קרבן תודה יותר מכל הקרבנות.

שבת הגדול - זפרשת צו

שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, מפני הנס שנעשה בו. בככל שבת אשר משפיע שפע לכל ימות השבוע, גם בשבת זו מתחיל להתנוצץ אור ימי הפסח החלים בשבוע הבא, ובאשר עיקר העבודה בהג המצות היא בהלל והודאה על ניסי יציאת מצרים, מתחילים ישראל להודות על הניסים כבר בשבת שקודם החג, ונוהגים לקרוא בה את ההגדה, ולהכין עצמם לסיפור יציאת מצרים.

ברוב השנים, נקבעה שבת הגדול לחול בשבת פרשת צו, ובוודאי מה' יצא הדבר, וראוי לנו למצוא את הקשר בין הדברים. בפרשה זו ממשיכה התורה הקדושה לפרט את דיני הקרבנות, וכגון אחר שכבר נתפרסו כמה דיני קרבן מנחה בפרשת ויקרא (פרק ב), עתה נוספו עוד כמה מדיניה כאן (פרק ו 10-11). בדומה לזה, אחר שכבר נאמרה פרשת קרבן שלמים לעיל (פרק ג), עתה (ז יא) באה בתורה פרשה נוספת על אחד מקרבנות השלמים, הלא הוא קרבן תודה.

קרבן שלמים וקרבן תודה

אלא שחילוקי דינים יש בין קרבן תודה לשאר קרבן שלמים. בקרבן שלמים דין הוא כי ניתן לאוכלם שני ימים ולילה אחד, וכמו כן אינו צריך להביא חלות עם קרבנו. אולם בקרבן תודה צריך להביא ארבעים חלות יחד עם הקרבן, ולאכול את הקרבן עם החלות רק יום ולילה. שלושים מהם מצות ולא חמץ, ועוד עשרה חמץ, אשר זהו הקרבן היחיד שבו מביאים חמץ לבית המקדש.

מטעם זה שבאות עם התודה חלות חמץ, אין מקריבין קרבן תודה בערב פסח ולא בפסח (פסחים ג); ובזמנינו אין אומרים 'מזמור לתודה' בפסוקי דזמרה. (ראה ברמ"א אורח חיים סי' נא ס"ט וס"י תכט ס"ב). [אמנם עוד יתבאר להלן בעז"ה כי כל ענינו של חג הפסח שייך לקרבן תודה].

ארבעה חיובי הודאה

ומי הוא הצריך להביא קרבן תודה? נתפרש הדבר בדברי רש"י כאן, וז"ל: "אם על תודה יקריבנו - אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו, כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא שהם צריכין להודות, שכתוב בהן (תהלים קז כא-כב) 'יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה'".

מזמור זה שהזכיר רש"י הקדוש, הוא המזמור (תהלים פרק קז) 'הודו לה' כי טוב', שתיקן רבינו הבעל שם טוב הקדוש לאומרו בכל ערב שבת קודם תפילת המנחה, ולהיכנס על ידו לקדושת ורוממות השבת קודש. בזה המזמור נאמר ארבע פעמים הפסוק 'יודו לה' חסדו', על אותם ארבעה החייבים בהודאה לבורא העולם. ואלו הם: יורדי הים באניות, אשר

ומת, עליו הכתוב אומר (תהלים קטז טו) "קר בעיני ה' המותה לחסידיו". בן זומא הציץ ונפגע, ועליו הכתוב אומר (משלי כה טו) 'דבש מצאת אכל דרך פן תשבענו והקאתו'. אחר קיץץ בנטיעות. רבי עקיבא יצא בשלום."

תנאים קדושים אלו, ביקשו לעלות לרקיע בהזכרת השמות הקדושים, וביקשו להתעמק בסודות עליונים ובמעשה מרכבה. בן עזאי הציץ בשכינה, ואף שהיתה מיתנו קשה לפני המקום, חייב היה למות, "כי לא יראני האדם וחי" (שמות לג כ). בן זומא הציץ ונפגע - נטרפה דעתו מחמת שלא יכל לעמוד בעומק החקירה. איתם עלה אלישע בן אבויה, אשר בתחילתו היה גדול מאוד, אולם לבסוף יצא לתרבות רעה משום טינה שהיתה בלבו, ומחמתה בא לידי טעות בדברים שהם מכבשונו של עולם. אולם רבי עקיבא זכה להיכנס בשלום ולצאת בשלום.

הבן החכם רומז לרבי עקיבא שהשלים את חקירתו וזכה לשלמותו. הרשע - כנגד 'אחר', שקיץץ בנטיעות הפרדס וטעה באמונתו. הבן תם - כנגד בן עזאי, שמת בתמימותו, והבן שאינו יודע לשאול - כנגד בן זומא, שנפגע מן החקירה ולא יכל יותר לשאול.

ארבעה בנינים: דרכי החינוך - או סודות התורה?

הרי כאן חידוש נפלא בענין ארבעת הבנים. כי הנה, לפי ההבנה הפשוטה, נתפס מאמר ארבעת הבנים בדעתנו כביאור דרכי החינוך הראויים הנלמדים בלילה הזה במצות 'הגדת לבנך', אשר הידיעה הנחוצה ביותר הנלמדת מענין זה היא, כי למרות שבכל ימות השנה ולילותיה מרחיקים אנו את הבן הרשע מן הבית, כדי שלא ישפיע לרעה על אחרים, הנה בליל הסדר יושב גם הוא סביב השולחן, ודברי האב אמורים גם כלפיו! אלא שכמוהו אי אפשר לדבר עמו כפי שמדברים אל הבן החכם, אלא כי להקרות את שני כפי שישב בתשובה, אך אין מתעלמים מקיומו, וכמו כן, בכל דור ודור - 'דע מה שתשיב', לפי רוח הדברים הנצרכת באותו הדור.

אך הנה למרבה הפלא, בא רבינו הרשב"ץ ומשיא את דברי בעל ההגדה לענין אחר לגמרי, ומפרש כי ארבעת הבנים עוסקים בסודות התורה המופלאים והעמוקים ביותר, נכנסים אל הפרדס ועולים לרקיע, להשיג את עמקי חכמת התורה וסודותיה, למקום חקירת האלוקות הדורשת זהירות גדולה ועצומה, אשר רק רבי עקיבא זכה להיכנס אליה בשלום וגם לצאת בשלום, ואילו בן עזאי ובן זומא, להיכנס בשלום - נכנסו, אך לצאת בשלום - לא יצאו, אלא ניזוקו. ומה גם 'אחר', שלא נכנס בשלום וממילא גם לא יצא בשלום, ואמרו עליו (כדי להסעות) "שובו בנינים שובבים חוץ מאחר" (ראה הגיגה טו). וכנגד ארבעת הבנים הללו - דיברה תורה.

מסובין בבני ברק - ללמוד כיצד יוצאים בשלום מן הפרדס!

על כל פנים, לפי דרך זו של הרשב"ץ, נוכל לומר ביאור נפלא במה שהקדים בעל ההגדה לענין ארבעת הבנים, את המעשה בחמשת רבותינו התנאים שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותה הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם "רבותינו! הגיע זמן קריאת שמע של שחרית."

כי הנה, אמר הרה"ק רבי נחמן מברסלב זיע"א (ליקוטי מוהר"ן קמא תורה ל), כי תיבת 'שחרית' רומזת גם היא לארבעת הבנים, שכן היא ראשי תיבות 'חכם, רשע,

תם שאינו יודע'. וממילא יש לומר, כי התקבצו חמשת התנאים הקדושים, רבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון, לעיר בני ברק - עירו של התנא האלקי רבי עקיבא, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה. ובספה"ק

'בני יששכר' (מאמרי חודש ניסן מאמר ד - טיול בפרדס דרוש ב) ביאר, כי היו מסובין דווקא בבני ברק, מישו ש'בני' בר"ק עולה בגימטריא 'השט"ן' (463), כי שם היתה מצויה אחיזת קליפת עמלק, בהיותה מחלקו של שבט דן (ראה יהושע יט מה), ובה החלו ישראל

לשונות של גאולה. וכנגד כל זה שותים ארבע כוסות של יין הודות לה'.

וזבה מובן היטב מה שנבחרו כוסות יין דווקא לסמל הגאולה. כי היין חשוב ומשמח, אשר על כן נקבעות עליו כמה מצוות, כקידוש והבדלה וברכת אירוסין ונישואין וברית מילה, אין אומרים שירה אלא על היין (ראה ברכות לה), והוא המובחר והראוי להודות עליו לה' על כל הגאולות.

ואם נתבונן נמצא, כי ארבע הכוסות נחלקות לשתיים ושתיים; שתיים קודם הסעודה - ב'קדש' ו'מגיד', ושתיים אחר הסעודה - ב'ברך' ו'הלל'. ולפי האמור מבואר היטב, כי שתי כוסות הן כנגד 'הוצאתי והצלת', שהיה במצרים עצמה, שהוציאם ה' מן השעבוד בבית עבדים ומעבודת פרך המכלה את הגוף ומחליאתו. לכן שותים כוסות אלו קודם קיום מצוות הלילה באכילת המצה והמרור המסמלות את השעבוד והגאולה. אולם שתי כוסות אחרונות שכנגד 'וגאלתי ולקחת', הן נתבאר שבאות כנגד קריעת ים סוף להולכי הים ומתן תורה להולכי מדבריות, וזה היה אחר שיצאו ממצרים, לכן זמן אחר הסעודה.

ארבע כוסות - כנגד ארבע הודאות

ובדומה לזה מצינו בדברי המהרש"א (חידושי אגדות ברכות נד): שהארץ לבאר בדרך זו את העניינים האמורים, אלא ששינה מעט את סדר הדברים, וסידרם כפי סדר הזמנים בפועל. וכתב שכוט ראשונה - 'ורדי הים' - כנגד קריעת ים סוף, כוס שניה - 'הולכי מדבריות' - כנגד מה שנתענו ישראל במדבר עד שזכו לכמה טובות, המן השליו והבאר, כוס שלישית - 'מי שהיה חולה ונתרפא' - כנגד

ברוב השנים, נקבעה שבת הגדול לחול בשבת פרשת צו, ובוודאי מה' יצא הדבר, וראוי לנו למצוא את הקשר בין הדברים

מתן תורה שבו הכל נרפאו, וכוס רביעית - 'מי שהיה חבש בבית האסורים ויצא' - זהו כנגד חירות עולם שזכו לה ישראל לבסוף, וכך לאחר מתן תורה, אז נתקיים בהם "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה" (ראה אבות פ"ו מ"ב).

כיצד מתחברים ארבעת הבנים לענין ארבעת הודאות?

ועתה, אחר שזכינו לדברים נפלאים אלו, שומה עלינו להמשיך ולפרש על דרך זו את המשך הדברים בהגדה. כי הנה, מאמר 'ברוך המקום ברוך הוא', בא כהקדמה לאמירת ההגדה, ומיד לאחריו אומרים "כנגד ארבעה בנינים דיברה תורה, אחד חכם ואחד רשע אחד תם ואחד שאינו יודע לשאול". ויש להבין את שייכות מנין ארבעת הבנים לכל מניני הארבעה שנסדרו כאן, וכן מדוע באה הקדמה זו של ארבעת ברכות המקום, דווקא קודם ארבעת הבנים. ובפרט יש להבין את ענין הבן הרשע, אשר לכאורה בדברינו אליו אין הודאה כלל, אלא מקהים את שיניו, כיצד יתיישב הדבר עם ארבעה הצרכים להודות.

ארבעה נכנסו לפרדס

כדי לבאר את הענין, עלינו להקדים כאן חידוש גדול, שנמצא בפירוש הרשב"ץ - רבי שמעון בן צמח דוראן - על הגדה של פסח, כי ארבעת הבנים רומזים לארבעה החכמים שנכנסו לפרדס.

כוונת רבינו לדברי הגמרא במסכת חגיגה (דף יד:), על אודות ארבעת התנאים שנכנסו לפרדס החכמה, וכל אחד מהם עלתה בידו דבר אחר, וז"ל הגמרא: "תנו רבנן ארבעה נכנסו בפרדס, ואלו הן, בן עזאי, ובן זומא, אחר, ורבי עקיבא וכו'. בן עזאי הציץ

ופסקים סימן נ"ד) הביא בשם הירושלמי כי נתקנה גם כוס חמישית, כנגד 'והבאתי'.

ויש להבין, מה ענין של לשונות גאולה אלו, ומדוע תיקנו חכמים לשונות כוס יין כנגד כל לשון ולשון.

ופירש בזה רבינו הגר"א זיע"א (בפירוש ההגדה ב"הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא"), כי מנין ארבעה השב על עצמו כמה פעמים בליל הסדר, מורה ובה על שורש הדבר, שהוא באותן ארבעה הצרכים להודות. וכדברי הגמרא (ברכות נד:): "אמר רב יהודה אמר רב, ארבעה צרכין להודות - יורדי הים, והולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבש בבית האסורים ויצא". כי אם נתבונן נמצא, שכל ארבעת עניינים אלו, נתקיימו בהם בבני ישראל בשעבוד מצרים. כי עבדים היו לפרעה, וכל ארץ מצרים היתה כבית אסורים גדול ונורא. ועוד עינו אותם המצרים בעבודת פרך המפרכת ושוברת כל גופו של אדם, עד שנעשו חולים הזקוקים לרפואה, וכמו שאמר חז"ל (ראה במדבר רבה א) כי במתן תורה נרפאו כל בעלי המומין שנפצעו בשעבוד מצרים. כמו כן, כשעברו את ים סוף היו מיורדי הים, אלא שלא נצרכו לאניות, רק עברו בתוך הים ביבשה. ולבסוף היו מהלכים במדבר וניצלו מכל הסכנות על ידי ענני הכבוד המן והבאר.

לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל לקדוש ברוך הוא על שהצילנו מארבע סכנות הללו, וכל חיובי ההודאה חלים על כלל ישראל בליל הסדר, והרי הם בבחינת הודאה המהודרת ביותר. וכנגד זה מקיימים ישראל הרבה עניינים שמספרם ארבע.

הצלה מסכנה רוחנית

ועוד מוסיף הגר"א (בביאור 'מגיד דקדק' על ההגדה ד"ה 'ברוך המקום'), כי מלבד החולאים הגופניים שפקדו את בני ישראל מחמת השעבוד, הרי שהיו מוכים בנפשם וברוחם, וחלו חולי רוחני באמונתם, אשר גרוע וחמור לאין שיעור מן החולי הגשמי. בהיותם במצרים ירדו ישראל עד מ"ט שערי טומאה, וכמעט שלא נפלו אל השער החמישים אשר אין ממנו תקומה, ולא יכלו להתממה עד שבא מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם בחיפזון. וכבר הבאנו למעלה מדברי הרד"ק, שכל השב בתשובה חייב להביא קרבן תודה, אם כן על אחת כמה וכמה ישראל שנתרפאו ממדוי הנפש ויצאו מעבודת רוחנית לחירות עולם, שעליהם להודות ולהלל ולשבח.

ולא זו בלבד, אלא שגם בהיותם חונים על הים גבר עליהם הקטרוג משרם של מצרים, שהתמרמר וטען מה שנתנו אלו מאלו, הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה (ראה שמות רבה כא ז; ליקוטי שמעוני פרשת בשלח רמז רלד; זוהר הקדוש ח"ב קע). והקדוש ברוך הוא השליכו מלפניו ולא שמע לדבריו, אם כן בוודאי צריכים ישראל להודות לה' על כל זה.

ארבע ברכות על ארבע נאולות

כנגד זה באים ישראל בליל הסדר ואומרים ומשבחים: 'ברוך המקום ברוך הוא, ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא'. ארבע פעמים 'ברוך', כנגד ארבע הצלות שניצלו ישראל, אשר עליהן באות ארבע הודאות.

וכל זה נרמז בארבע לשונות של גאולה, כנגד ארבעת ההודאות, המכוונות כנגד ארבעה הצרכים להודות; חולה שנתרפא, חבש בבית האסורים, ועוברי הימים והמדבריות. ותתפרש כל אחת מלשונות הגאולה על דרך זו:

'הוצאת' - כפשוטו, שיצאו ישראל מבית האסורים שהיו בו במצרים. 'הצלת' - ביציאת מצרים ניצלו ישראל מעבודת הפרך אשר על ידה נעשו חולים ובעלי מום. 'וגאלתי' - מה שנקרע להם הים והלכו בו ביבשה, ועל ידי זה נגאלו מטומאת הכפירה והאמינו בה' ובמשה עבדו. 'ולקחת' - נלקחו להיות לעם ה' בקבלת התורה, אשר ניתנה להם במדבר, וזכו להצלת הולכי ישימון.

הרי כאן ארבעה ענייני הודאה, המכוונים בארבע

ל'תם' המבורך ולא מת, יש לחבר ליסוד העפר את יסוד המים של רבי עקיבא - היא התורה הקדושה, ולזה רומזת מידת 'תם'.

משום כך מצינו בכמה מקומות שבא בן עזאי לתקן את יסוד העפר, ולעסוק בתורה המחברת את האדם ליסוד המים, וכמו שמובא בגמרא (ברכות טז): "תניא, בן עזאי אומר, על כל משכב שכב - חוץ מן הקרקע"

- כי ידע את סכנת עפר הארץ, ואכן, גדול בתורה מאוד היה בן עזאי, עד שמשנפטר מן העולם אמרו עליו (סוטה טז): "משמת בן עזאי - בטלו השקדנים". 'שקדנים' - אלו יושבי אוהל, השוקדים על דלתות בית המדרש לילה ויום, ומקיימים בעצמם את דברי הכתוב (במדבר י"ד) "זאת התורה אדם כי ימות באהל", וכמו שדרש ריש לקיש (שבת כג): "אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה". ומשום כך, גם אחר ששייב (יבמות כג): את הנושא אשה, לא קיים בעצמו את דבריו, והתנצל ואמר "ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה".

כך ביקש בן עזאי להמית עצמו על דברי תורה, כדי למות עד שלא ימות, ולזכות לבחינת העפר של יעקב אבינו, שהפך את ה'מת' ל'תם', אך לבסוף לא הצליח לעלות לדרגה זו, ונפטר מן העולם בשעה שהציץ בשכינה.

תיקון יסוד הרוח - בדברי תורה

הבן האחרון, שאינו יודע לשאול, הוא הרומז לבן זומא, שדבק ביסוד הרוח, וגם הוא היה גדול מאוד בתורה, ועליו אמרו (סוטה טז) "משמת בן זומא - בטלו הדרשנים". כח דרשתו של בן זומא מוכר לנו גם הוא מהגדה של פסח, כדברי המשנה הידועה לכל (ברכות כ): "מזכירין יציאת מצרים בלילות. אמר רבי אלעזר בן עזריה, הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא. שנאמר (דברים לט) 'למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך'. 'מי חיך' - המים, 'כל ימי חיך' - הלילות; וחכמים אומרים, 'מי חיך' - העולם הזה, 'כל' - להביא לימות המשיח".

תיקון היסודות - בשימוש בהם לעבודת ה'

עלה בידינו, כי ארבעת הבנים הללו, רומזים על ארבעת היסודות: חכם כנגד המים, רשע כנגד האש - זו האש של יצר הרע, תם כנגד העפר, ושאינו יודע לשאול כנגד הרוח. ותכלית עבודתנו, היא להשלים את תיקון כל כוחותינו בארבעת היסודות. כי אמנם חז"ל לימדנו במעשה זה של ארבעה שנכנסו לפרדס, שכל אחד מהם דבק באחד מן היסודות וקרה עמו מה שקרה, אולם גם היסודות שנכשלו בהם התנאים, אפשר להשתמש בהם לטובה וכפי שביארנו. כי מלבד יסוד המים הרומז אל התורה, הן גם יסוד האש אינו שייך רק לאש של היצר הרע חלילה, אלא גם הוא חלק מחלקי התורה, שנקראת אש, כמו שנאמר (דברים לג) "מיימינו אש דת למו". ועל ידי האש שמצד הקדושה, יוכל האדם לנצח את היצר הרע.

כמו כי ביארנו, כי יסוד העפר המביא לידי מיתה, יוכל האדם להופכו להיות איש תם, כיעקב אבינו שלא מת, וכמו שמביא רבינו האור החיים הקדוש פעמים הרבה (ראה בראשית כג, ו) ועוד) על הצדיקים אשר במיתתם קרויים חיים (ברכות יח), ומצינו בכמה צדיקים שהיה גופם שלם והילכו בעולם גם אחר מיתתם (ראה שבת קנב).

וכך גם שאינו יודע לשאול שהוא כנגד הרוח, יוכל האדם להתעצם ולחזק עצמו להשתמש ביסוד זה לטובה, לעסק דרשות התורה, כפי דרשה בן זומא.

ארבעת החצלות - מן החלק הרע שביסודות

כך גם נתבאר לנו, כי אותם ארבעה הצריכים להודות כפי שחייבו חז"ל - היוצא מביית האורים, חולה שנתרפא, עוברי הים ועוברי מדבריות - עוסקים גם הם בארבעת יסודות הבריאה.

חבוש היוצא מביית האסורים, אשר כמותו היו בני ישראל משועבדים במצרים - היה פגום ביסוד הרוח, אשר טבעה לנוע כל העת ממקום למקום, ואילו הוא

המביאה את מעשה ארבעה שנכנסו לפרדס, מובא שקודם כניסתם הזהירם רבי עקיבא: "אמר להם רבי עקיבא, כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור, אל תאמרו 'מים מים', משום שנאמר (תהלים קא ז) 'דובר שקרים לא יכון לנגד עיני'".

ויש לדקדק בלשונו של רבי עקיבא, שהזכיר פעמיים, 'מים מים'.

ונראה כי גם זה יתבאר על פי האמור כאן כי החכם דבק ביסוד המים. כי הנה ידוע (ראה בבא קמא ז.) שהתורה הקדושה נמשלה למים, שנאמר (ישעיה נה א) "הוי כל צמא לכו למים". ובמדרש (שיר השירים רבה פרשה א) דימו חז"ל את התורה למים בכמה וכמה אופנים, שהולכים מסוף העולם ועד סופו, והם חיים לעולם, ויורדים מן השמים, ועוד.

ומעתה יש לומר כי זהו שהזהיר רבי עקיבא את חבריו התנאים הקדושים, כי לא יעלו על דעתם שזכו להגיע עד סוף סוד מעלת יסוד המים, אליו נמשלה התורה, אולם עם כל זאת ימשיכו לעמול עד שיבטלו עצמם ביטול גמור כמים אלו, ורק כך יזכו להשגות העצומות.

ומעתה יאירו לנו דברי הרשב"ץ, שהעמיד את ארבעת הבנים שבהגדה כנגד ארבעה שנכנסו לפרדס. כי אם נחבר את דברי הזוהר הקדוש עם דברי הרשב"ץ יתבאר כי רבי עקיבא שנכנס בשלום ויצא בשלום - הוא הבן החכם שבהגדה, העוסק בתורה שנמשלה למים, ומבקש לדעת טעמיה והלכותיה, ואכן ממלאים בקשתו ונותנים לו שאלתו בהלכות הפסח.

לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל לקדוש ברוך הוא על שהצילנו מארבע סכנות הללו, וכל חיובי ההודאה חלים על כלל ישראל בכלל הסדר, והרי הם בבחינת הודאה המהודרת ביותר. וכנגד זה מקיימים ישראל הרבה ענינים שמספרם ארבע

כאש חטא וכאש נענש

לעומתו, הבן הרשע הוא 'אחר' - אלישע בן אבויה שנפל ליסוד האש. ונרמז הדבר במה שמובא בגמרא (תגינה טז): על אחריתו של 'אחר', שלאחר פטירתו לא הנכיסוהו לגיהנום משום שעסק בתורה, אך גם לגן עדן לא נכנס בשל חטאיו. אולם רבי מאיר תלמידו טען כי מוטב שירד לגיהנום ויתכפר לו חטאיו, ולאחר מכן יבוא לעולם הבא. ואכן, כאשר נפטר רבי מאיר, עלה עשן מקברו של 'אחר', וזה היה סימן לכך שנכנס להתכפר בגיהנום. עד לאחר שנפטר רבי יוחנן, אז פסק העשן לעלות מקברו של 'אחר' וידעו שזכה לעולם הבא.

על כל פנים, מדברי הגמרא מפורש כי נידון אלישע בן אבויה ביסוד האש אשר בו חטא, ונשרף בגיהנום עד שהעלה עשן. ברותחין קלקל וברותחין נידון.

יסוד העפר - להפוך את ה'מת' ל'תם'

אל הבן התם, נמשל בן עזאי, שמת בתמימותו. ויש לרמוז כי 'תם' הוא אותיות 'מת', ויעקב אבינו שנקרא בתורה (בראשית כה ז) 'איש תם', הפך את ה'מת' ל'תם'. על כן אמרו חז"ל (תענית ה) כי יעקב אבינו לא מת, כי בגלל היותו יושב אהלים ועוסק בתורה, בא לדרגת 'תם' ושוב לא מת. ונתבאר בדברי הזוהר הקדוש כי בן עזאי פנה אל יסוד העפר, וגם זה מברכת יעקב אבינו, כי בחלום הסולם הבטיחו ה' יתברך (בראשית כח יד) "וְהִיָּה זֶרְעֶךָ כְּעֶפְרָיִם", ודרשו חז"ל (בראשית רבה סט ה) "מה עפר הארץ אינו מתברך אלא במים, כך בנין אין מתברך אלא בזכות התורה שנמשלה כמים". נמצא, כי כדי להפוך את ה'מת' שביסוד העפר

לעבוד עבודה זרה בפסל מיכה, ועל כן מצינו (ראה גיטין יג:) כי מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק - לתקן קליפת עמלק אביהם, ולכן רצו גם התנאים הקדושים לתקן את המקום ולבטל את כח הקליפה.

ומעתה לפי דרכינו נאמר, שעיקר מה שביקשו התנאים ללמוד בבני ברק, היה שיבוא רבי עקיבא מרא דאתרא וילמדם דעת, כיצד נכנסים לפרדס הדעת בשלום וממילא יוצאים בשלום, ולא להיכשל כפי שארע לאלישע בן אבויה. ודבר זה ישבו ושנו עד 'שחרית', שהיא כאמור מרמזת על ארבעת הבנים, המכוונים כנגד ארבעה שנכנסו לפרדס. ובהסיבת החכמים שם, זכו לתקן את הדבר. ועל כן מיד אחר מעשה זה, מביא בעל ההגדה את ארבעת הבנים שכנגדם דיברה תורה, חכם רשע תם ושאינו יודע לשאול.

הרי לנו דבריו הנפלאים וסודותיו העמוקים של רבינו התשב"ץ בענין ארבעת הבנים. אולם אנו אין די לנו בשמיעת הדברים הקדושים הללו כשלעצמם, אלא מבקשים אנו להתחבר לתוכן הדברים, אשר מהם ניקח לעבוד את ה' אליקינו.

בקשתנו להבין את הדברים הנוגעים לנו מכל זה, ולקיים את הדבר אשר נוכל לקיימו כאשר נקום מן הספר, כאן בעולם העשייה, על כן, נניח את הסודות למי שבא בסוד ה', וניקח לנו את דרך העבודה הנוגעת אלינו.

ארבעת יסודות הבריאה

מודעת זאת בישראל, כי כל העולם כולו והאדם בכללו, בנוי ומורכב מארבעה יסודות - אש רוח מים ועפר. ובספר 'שערי קדושה' למורינו הרב רבי חיים ויטאל זיע"א, מאריך לפרש את תיקון מידות האדם אשר שורש כל אחת מהן מאחד מן היסודות.

כאמור, כל מציאות האדם ותכונות גופו ונפשו מורכבים מיסודות אלו. וכגון, מידת הכעס - יסודה מיסוד האש, הדיבור בהבל פה - מיסוד הרוח, בקשת התענוגים והתאוות - מיסוד המים, העצבות והעצלנות - מיסוד העפר שהוא שפל מכל, וכך בכל התכונות ובכל הברואים. כל אחד מן היסודות ניתן להשתמש בו לקדושה, וגם להפך הקדושה, והכל תלוי בבחינת האדם, כיצד ישתמש בתכונותיו ומעלותיו. אולם במציאותו ואופיו כל אדם מורכב מיסודות אלו, ושינוי הטבע בין הבריות תלוי במה שנמשך בו מכל יסוד, אם יותר ואם פחות. ולכך נקרא שמן 'מידות', כי בכל אדם ישנן במידה אחת, והאדם עצמו צריך לקבוע כמה יטול מכל מידה לפי מידתה הראויה.

הנכנסים לפרדס נאחזו בארבעת היסודות

והנה, בזוהר הקדוש (ח"ב) בפרשת פקודי מסופר מענין היחלשות שבעולמות העליונים, ושם בענין ההיכל השישי הנקרא היכל הרצון (דף רנד), מבואר כי כל אחד מאותם ארבעה שנכנסו לפרדס, עסק בבירור אחד מארבעת היסודות, ולפי פעולתם נקבע גורלם במה שעשו.

ושם מבואר, כי רק השלם והחסידי רבי עקיבא שנכנס מצד החסד, הוא שזכה להתעלות למעלה ולבוא אל היכל האהבה להתדבק בה' ברצון הלב, בחסד דאצילות, ולבוא אל שלימות האמונה ואהבת ה', עד שייצאה נשמתו באחד. אך כל האחרים הפסידו בכניסתם; 'אחר' נכנס בצד הגבורה ביסוד האש, וירד למטה ולא עלה, כי פגש בסטרא אחרא הנקרא 'אל אחר', ומשום כך נמנעה ממנו דרך התשובה. בן עזאי ירד ליסוד העפר שכנגד מידת המלכות, ולכן נפטר מן העולם ושב אל העפר. ואילו בן זומא ירד ליסוד הרוח שכנגד מידת התפארת, ופגעה בו רוח הבאה מצד הטומאה.

יסוד המים - אינו אלא תורה!

והנה, מכל זה יוצא שרבי עקיבא נדבק ביסוד המים הרומז אל מידת החסד, ולכן יצא בשלום. ובזה יתבאר לנו ענין מופלא, כי שם בגמרא בחגיגה

